

บทที่ ๑

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร

ความนำ

การปฏิรูปการศึกษาของไทยในปัจจุบัน มีการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้แก่ สถานศึกษา มากขึ้น โดยเฉพาะการปฏิรูปด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานของหลักสูตร เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา หลักสูตรสถานศึกษา ในบทนี้จะเป็นการกล่าวถึง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร ซึ่งได้แก่ ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบของหลักสูตร ประเภทของหลักสูตร และพื้นฐานของหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า curriculum ซึ่งมาจากคำในภาษาลาติน คือ currere แปลว่า เส้นทางที่ใช้วิ่งแข่ง (the course to run) วงการศึกษาในอดีตเมื่อมีการนำหลักสูตรมาใช้ก็ ตีความหมายโดยอาศัยรากศัพท์เดิม คือเปรียบเทียบหลักสูตรเป็นสนามหรือเส้นทางที่ใช้วิ่งแข่ง (running sequence of courses or learning experiences) การเปรียบเทียบหลักสูตรกับสนาม แข่งขัน อาจเนื่องมาจากการที่ผู้เรียนจะสำเร็จการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่ง ผู้เรียนจะต้องเรียนและ ฝ่าฟันความยากของวิชาต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรตามลำดับ เช่นเดียวกับนักวิ่ง ที่ต้องวิ่งแข่ง และฟันฝ่าอุปสรรค เพื่อชัยชนะและความสำเร็จ^๑ และมีการกำหนดนิยามของหลักสูตรขึ้นอย่างง่าย ๆ โดยถือหลักว่า สิ่งใดก็ตามที่ต้องการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ สิ่งนั้นคือ หลักสูตร หรืออาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรก็คือคู่แข่งขั้นของเพื่อหาสาระที่จะต้องเรียนรู้^๒

คำว่าหลักสูตรเป็นคำศัพท์ทางการศึกษาที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย มีความเข้าใจ แตกต่างกันไปตามมุมมอง หรือประสบการณ์ของนักศึกษา นักพัฒนาหลักสูตรแต่ละคนให้ความหมาย ของหลักสูตร สรุปได้ดังนี้

๑. หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน

เรแกน (Ragan)^๓ และ บอบบิท (Bobbitt)^๔ กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้สอดคล้องกัน ว่า หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชาที่เปิดสอนในโรงเรียน หรือหลักสูตรเป็นรายการของสิ่งต่าง ๆ ที่เยาวชน ต้องทำและมีประโยชน์ โดยมีการพัฒนาความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดี เพื่อให้สามารถ

^๑ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ. (กรุงเทพมหานคร : อีสินเพรส , ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^๒ ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. (2545). หลักการและแนวมโนมัยในการพัฒนาหลักสูตร. ในประมวลสาระชุด วิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีการสอน. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๖. และ อารัง บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา. (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^๓ Ragan, William B. Modern Elementary Curriculum. (New York : Holt Rineheart andWinston, 1966), P.4.

^๔ Bobbit, Franklin. The Curriculum. (Boston : Houghton Mifflin, 1918), P.42.

ดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อีรึง บัวศรี ที่กล่าวว่าความหมายของหลักสูตรตามทัศนะเดิม หมายถึง รายวิชาหรือเนื้อหาที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียน^๕

๒. หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ักเรียน

อนสไตน์ และ ฮันกินส์ (Ornstein and Hunkins) ได้สรุปว่า แนวคิดของ แคสเวล และ แคมป์เบลล์ (Caswell and Campbell) และ เชพเพิร์ด และเรแกน (Shepherd and Regan) ให้ความหมายว่าหลักสูตร คือ ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ทั้งในด้านร่างกาย สังคม สติปัญญา และจิตใจ ส่วน ดอล (Doll) กล่าวว่า หลักสูตรคือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่ผู้เรียนได้รับภายใต้ การดำเนินการของโรงเรียน^๖ ความหมายดังกล่าวมีความสอดคล้องกับนักการศึกษาไทย คือ เอกวิทย์ ณ ถลาง และภิญโญ สาธร ที่มองว่าหลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียน ทั้งด้านเนื้อหาวิชา ทักษะ เจตคติ พฤติกรรมที่พึงประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^๗

๓. หลักสูตร คือ แผนหรือโครงการ ข้อกำหนดในการจัดการศึกษา

ราฟ ไทเลอร์ (Ralph Tyler) และ ฮิลดา ทาบ่า (Hilda Taba) อนสไตน์ และ ฮันกินส์เป็นนักพัฒนาหลักสูตร กลุ่มที่มีแนวคิดที่หลักสูตร คือ แผนสำหรับปฏิบัติการ รวมทั้งกลยุทธ์ในการจัดการศึกษาไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรเป็นแผนที่จัดไว้สำหรับผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ นอกจากนั้น เซเลอร์ และ อเล็กซานเดอร์ (Saytor and Alexander) อ้างถึงใน สุมนา ระบอบ) กล่าวว่าหลักสูตร คือ แผนสำหรับจัดโอกาสทางการเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง^๘ ซึ่งสอดคล้องกับ แดเนียล เทนเนอร์ (Daniel Tanner) ที่กล่าวว่าหลักสูตร คือ แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการวางแผนอย่างเป็นระบบ ภายในการควบคุมดูแลของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านศักยภาพและด้านสังคม

สำหรับนักการศึกษาไทยที่มีแนวคิดสอดคล้องกับนิยามนี้ ได้แก่ อีรึง บัวศรี กล่าวว่าหลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรมและมวลประสบการณ์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้^๙

^๕ อีรึง บัวศรี. วิทยุหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา, หน้า ๓.

^๖ Doll, Ronald C. Curriculum Improvement : Decision Making and Process. (Boston : Allyn and Bacon, 1989), P.5.

^๗ เอกวิทย์ ณ ถลาง. ข้อคิดเรื่องหลักสูตร. ใน คู่มือนิเทศการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูพระนคร, ๒๕๑๘) หน้า ๖. และ ภิญโญ สาธร. หลักสูตรทางการศึกษา, (พิมพ์ครั้งที่ ๓) กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙, หน้า ๒๗๙.

^๘ สุมนา ระบอบ. หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

^๙ อีรึง บัวศรี. วิทยุหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา, หน้า ๓.

๔. หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดให้กับผู้เรียน

นักการศึกษาที่ให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้ คือ เซฟเวอร์ และเบอร์เลค (Shaver and Berlak) อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์) และ ทรัมป์ และมิลเลอร์ (Trump and Miller) ซึ่งกล่าวไว้สอดคล้องกันว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนหลายรูปแบบ ซึ่งโรงเรียนได้จัดเตรียมไว้ให้นักเรียน^{๑๐} นอกจากนี้ สจวร์ต เพียร์ชอบ กล่าวไว้ว่า หลักสูตรหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และช่วยให้มีพัฒนาการในทุกด้าน^{๑๑}

นอกจากนิยามของหลักสูตรที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โอลิวา (Oliva)^{๑๒} ยังได้รวบรวมความหมายของหลักสูตร ซึ่งมีผู้กล่าวไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

๑. หลักสูตร คือ ชุดวิชาที่เรียน (set of subjects)
๒. หลักสูตร คือ สารความรู้ (content)
๓. หลักสูตร คือ โปรแกรมการเรียน (program of studies)
๔. หลักสูตร คือ ชุดของวัสดุอุปกรณ์การเรียน (set of materials)
๕. หลักสูตร คือ การจัดเรียงลำดับวิชา (sequence of courses)
๖. หลักสูตร คือ ทุกสิ่งที่ดำเนินการในโรงเรียน รวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมแนะแนว และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

๗. หลักสูตร คือ ทุกสิ่งที่กำหนดขึ้นโดยบุคคลในโรงเรียน

๘. หลักสูตร คือ ลำดับของกิจกรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการโดยผู้เรียน

๙. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากการจัดการของโรงเรียน

จากความหมายของหลักสูตรตามแนวคิดของนักการศึกษา และนักพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่ามีความหมายแตกต่างกันไป ตั้งแต่ความหมายที่แคบที่สุด ที่มองว่าหลักสูตรเป็นเพียงเนื้อหาวิชาที่ใช้สอน ส่วนความหมายในมิติที่กว้างจะมองหลักสูตรเป็นแผนการจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน หากพิจารณาจากหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานที่ใช้ในปัจจุบัน ความหมายของหลักสูตรควรจะเป็นดังนี้

ในระดับชาติ หลักสูตร หมายถึง แผนการจัดการศึกษาที่รัฐกำหนดเพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และบริหารจัดการหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียน มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมกัน

ในระดับสถานศึกษา หลักสูตร หมายถึง แผนการจัดการความรู้และประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดขึ้น เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามมาตรฐานการเรียนรู้ ที่หลักสูตรแต่ละระดับกำหนดไว้

^{๑๐} ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ. (กรุงเทพมหานคร : อีสันเพรส, ๒๕๓๙), หน้า ๙. และ Trump, Lloyd J. and Miller, Delmas E. *Secondary School Curriculum Improvement : Proposal and Procedures*. (Boston : Allyn and Bacon...๑๙๖๘), P 11.

^{๑๑} สจวร์ต เพียร์ชอบ. การพัฒนาหลักสูตรและการสอน. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๑๒} Peter F. Oliva. *Developing the Curriculum*. (5th ed.) (New York : Longman, 2011), P.11.

ความสำคัญของหลักสูตร

๑. ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของชาติ

การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งในด้านความรู้ กระบวนการ และคุณธรรม ค่านิยม การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในสังคม ดังนั้นหากต้องการทราบว่าประเทศต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้าอยู่ในระดับใด ตัวชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งคือ คุณภาพการศึกษา ความเสมอภาค และโอกาสทางการศึกษาของประชากรในประเทศ หากพิจารณาไปถึงหลักสูตรในระดับต่าง ๆ จะทำให้มองเห็นจุดเน้นในการพัฒนาศักยภาพ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของประชากรประเทศนั้น ตลอดจนทิศทางการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างของจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทยมีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ^{๑๓}

๒. ความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้

หลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศสำหรับครูที่กำหนดทิศทางการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน หรือ อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรเป็นมาตรฐานกำหนดคุณภาพในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ได้อย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน ดังตัวอย่างแนวทางการจัด การเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนเป็นรายบุคคล การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาชาติ^{๑๔}

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร โดยทั่วไปประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๔ ส่วน ดังนี้

๑. จุดมุ่งหมาย (objectives) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นการตอบคำถามว่าเราจะจัดการศึกษาในระดับนั้นเพื่ออะไร ต้องการให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างไร

๒. เนื้อหาสาระ (subject matter) การคัดสรรเนื้อหาสาระเป็นการกำหนดความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

๓. วิธีการและการจัดการ (method and organization) คือการนำเอาหลักสูตรไปใช้ ตั้งแต่ระดับสถานศึกษา จนถึงในระดับชั้นเรียน

๔. การประเมินผล (evaluation) เป็นการตรวจสอบผลการใช้หลักสูตรว่ามีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ซึ่งได้แก่ การประเมินผลการเรียนรู้และการประเมินผลหลักสูตร จุดมุ่งหมาย เนื้อหา สาระ วิธีการและการจัดการ การประเมินผล

^{๑๓} กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔๗, หน้า ๔.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

ประเภทของหลักสูตร

ในการจัดทำหลักสูตรของแต่ละยุคสมัย นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องพิจารณาให้หลักสูตรนั้นมีความเหมาะสมสอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง จากการศึกษาวิวัฒนาการของหลักสูตร พบว่า หลักสูตรมีรูปแบบที่หลากหลาย เปลี่ยนแปลงไปตามแนวคิดของนักการศึกษาที่มีความเชื่อต่อปรัชญาการศึกษาและทฤษฎีทางการศึกษาที่แตกต่างกัน ประเภทของหลักสูตรจัดตามจุดเน้นของหลักสูตร แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท ดังนี้

๑. หลักสูตรรายวิชา (subject curriculum)

เป็นหลักสูตรที่ใช้มานานที่สุด โดยได้รับอิทธิพลจากปรัชญาการศึกษากลุ่ม สารัตถนิยม (essentialism) โครงสร้างหลักสูตรแยกเป็นรายวิชา แต่ละรายวิชาจะไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาสาระเป็นหลัก กระบวนการจัดการเรียนรู้เน้นครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ จุดหมายของหลักสูตรต้องการพัฒนาด้านสติปัญญา ความรู้ความจำของผู้เรียนมากกว่าการนำประโยชน์ของความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การประเมินผลการเรียนรู้ จึงมุ่งเน้นด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นหลัก

จุดเด่นของหลักสูตรรายวิชา คือ การจัดการเรียนการสอนเป็นไปได้อย่าง รวดเร็ว เพราะเนื้อหาวิชาถูกจัดไว้อย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้เรียนทุกคนมีความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นถูกต้องตรงกัน การประเมินผลการเรียนรู้ มีความสะดวก เครื่องมือวัดไม่ยุ่งยาก เนื่องจากวัดเฉพาะความรู้ ความจำเท่านั้น สำหรับข้อจำกัดของหลักสูตรรายวิชาคือ การเรียนเนื้อหาแต่ละรายวิชาไม่สามารถเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กันและนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ผู้เรียนขาดทักษะการคิดแก้ปัญหา

๒. หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (correlated curriculum)

หลักสูตรรายวิชา มีข้อบกพร่องหลายด้าน นักพัฒนาหลักสูตรจึงพยายามแก้ไขปรับปรุง ให้รายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมากขึ้น กล่าวคือ ผู้สอนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันจัดการเรียนการสอนโดยสอนหัวเรื่องเดียวกัน แล้วเชื่อมโยงไปสู่รายวิชาที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การสอนเรื่องเงา ครูวิทยาศาสตร์สอนการเกิดเงา ครูคณิตศาสตร์สอนการวัดระยะทางโดยการวัดเงา คิดคำนวณเรื่องเงาในช่วงเวลาต่าง ๆ จัดทำกราฟของเงาในระยะ ต่าง ๆ ครูศิลปะสอนเทคนิคการวาดรูปที่มีเงา การจัดโครงสร้างของหลักสูตรสัมพันธ์วิชา ยังคงได้แนวคิดมาจากปรัชญาการศึกษาแบบสารัตถนิยม การจัดทำหลักสูตรแยกเป็นรายวิชา แต่นำหัวข้อของรายวิชาต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกัน ผู้สอนยังคงรับผิดชอบรายวิชาของตนเอง และเน้นบทบาทการสอนของครูเป็นสำคัญ

จุดเด่นของหลักสูตรสัมพันธ์วิชา คือ ช่วยให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียนมากขึ้น การเรียนมีความหมายมากขึ้น เพราะสามารถเชื่อมโยงความรู้จากวิชาหนึ่งไปสู่อีกวิชาหนึ่งได้ ข้อจำกัดของหลักสูตรสัมพันธ์วิชา คือ เรื่องเวลาของการวางแผนร่วมกันของผู้สอน

๓. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (broad field curriculum)

หลักสูตรสหสัมพันธ์ เรียกอีกชื่อว่า หลักสูตรหมวดวิชา หรือหลักสูตรกว้าง เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ข้อบกพร่องของหลักสูตรรายวิชา ด้วยการรวมเอาวิชาที่มีลักษณะเนื้อหาคล้าย ๆ กัน หรือใกล้เคียงกันมารวมไว้ในหมวดวิชาเดียวกัน เช่น หมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยวิชา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม หมวดวิชาคณิตศาสตร์ ประกอบด้วยวิชาเลข

คณิต พีชคณิต เรขาคณิต และตรีโกณมิติ เป็นต้น หลักสูตรประเภทนี้ยังคงมีแนวคิดของการจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาแบบสาร์ตถนิยม คือมุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้เนื้อหาวิชาเป็นสำคัญ

จุดเด่นของหลักสูตรสหสัมพันธ์ คือ เป็นหลักสูตรที่รวบรวมรายวิชาต่าง ๆ ที่มาจากศาสตร์เดียวกันให้มาอยู่ในหมวดวิชาเดียวกัน ทำให้ง่ายต่อการบริหารจัดการหลักสูตร ข้อจำกัดของหลักสูตรสหสัมพันธ์ คือ ในทางปฏิบัติครูก็ยังคงสอนแบบแยกเป็นรายวิชา

๔. หลักสูตรกิจกรรม หรือ หลักสูตรประสบการณ์ (activity or experience curriculum)

แนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรกลุ่มนี้ ต้องการแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรแบบเดิมที่เอาเนื้อหาวิชาเป็นตัวตั้ง โดยไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียน หลักสูตรนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม (progressivism) นักการศึกษาของสหรัฐอเมริกาที่มีชื่อเสียงในกลุ่มของหลักสูตรประเภทนี้ คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งมีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของผู้เรียนที่ผ่านประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ (learning by doing) จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนจะเรียนรู้วิธีการคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองหรือสังคม

จุดเด่นของหลักสูตรกิจกรรม หรือ หลักสูตรประสบการณ์ คือ เป็นหลักสูตรที่เน้นประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติ ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่สนใจ และเกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ส่งเสริมทักษะการคิด ข้อจำกัดของหลักสูตรได้แก่ ความยุ่งยากในการกำหนดสาระการเรียนรู้ เนื่องจากความสนใจ ความถนัดของผู้เรียนที่หลากหลาย ตลอดจนความพร้อมด้านความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรของครู ทรัพยากรสื่อ แหล่งการเรียนรู้ และการจัดตารางเรียน

๕. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (social process and life function curriculum)

หลักสูตรประเภทนี้ได้อิทธิพลจากแนวคิดของปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม เช่นเดียวกับหลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ เป็นหลักสูตรที่เน้นให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม การจัดเนื้อหาวิชาเน้นเนื้อหาสาระให้มีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนในสังคม มุ่งเน้นการแก้ปัญหาของสังคม การจัดการเรียนรู้เน้นการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem – based learning)

จุดเด่นของหลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม คือ เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านการคิดแก้ปัญหา สิ่งที่เรียนมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสภาพของสังคม ข้อจำกัดของหลักสูตรนี้เพื่อชีวิตและสังคมนี้ คือ การเน้นเฉพาะการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ตามความสนใจของผู้เรียน อาจทำให้ขาดความสมบูรณ์ในด้านเนื้อหาวิชาการ

๖. หลักสูตรแกน (core curriculum)

หลักสูตรแกน เป็นหลักสูตรอีกรูปแบบหนึ่งที่พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรรายวิชา ในระยะแรก การจัดทำหลักสูตรแกนจะเริ่มจากการนำเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกัน กำหนดหัวข้อใหม่ เอาวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นวิชาแกน แล้วนำวิชาอื่น ๆ มาสัมพันธ์กัน โดยคำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียนมาเป็นแกนของหลักสูตร รูปแบบของหลักสูตรแกนสมัยต่อมา มีการปรับปรุงแนวคิดใหม่ คือ นำเอาหน้าที่ของบุคคลในสังคม และปัญหาของสังคมเป็นแกนของหลักสูตร

ประเทศต่าง ๆ ตีความหมายของหลักสูตรแกนไว้หลากหลาย ทำให้มีข้อสรุปได้ว่า หลักสูตรแกนเป็นหลักสูตรที่บังคับให้ทุกคนต้องเรียน จุดเน้นของหลักสูตรจะอยู่ที่วิชาหรือสังคมก็ได้ การเน้นที่วิชาได้แก่ การบังคับให้เรียนวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร เช่น ภาษาไทย สังคมศึกษา ส่วนการเน้นที่สังคมได้แก่การกำหนดหัวข้อของหลักสูตรที่ยืดหยุ่นของบุคคลในสังคม ปัญหาสังคม และการส่งเสริมสังคม ในส่วนของประเทศไทย มีการนำหลักสูตรแกนมาใช้ เช่น หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นหลักสูตรที่ประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ได้เลือกสรรแล้วเห็นว่ามีมีความจำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกคน จัดหลักสูตรเป็นกลุ่มประสบการณ์ คือ กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ โดยจัดเนื้อหาเป็นหน่วยการเรียนรู้ ในปัจจุบันโรงเรียนของสหรัฐอเมริกา มีการจัดหลักสูตรโดยใช้ความคิดรวบยอดหลัก (core concept) เป็นแกน แล้วนำเนื้อหาวิชาต่าง ๆ มาสัมพันธ์เชื่อมโยง ความคิดรวบยอดหลักที่สำคัญ เช่น กาลเวลา (time) การเปลี่ยนแปลง (change) ระบบ (system) และความหลากหลาย (diversity) เป็นต้น

จุดเด่นของหลักสูตรแกน คือ เนื้อหาสาระต่าง ๆ ในหลักสูตร มีความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่าง ๆ มากขึ้น ผู้เรียนมีโอกาสศึกษาเนื้อหาที่ตนสนใจมากขึ้น การเรียนรู้เน้นการแก้ปัญหาของสังคมมากขึ้น ข้อจำกัดของหลักสูตรแกนคือ การจัดการเรียนการสอนของครูยังสอนแยกเป็นรายวิชาเช่นเดิม ตลอดจนหลักสูตรประเภทนี้ต้องใช้เวลาในการวางแผนการทำกิจกรรมการเรียนการสอนมาก เนื่องจากต้องวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกับบุคลากรหลายฝ่าย

๗. หลักสูตรบูรณาการ (integrated curriculum)

หลักสูตรบูรณาการ เป็นหลักสูตรที่หลอมรวมความรู้และประสบการณ์จากรายวิชาต่าง ๆ เข้ามาจัดเป็นกลุ่ม หรือเป็นหมวดหมู่เดียวกัน ผสมผสานให้มีความสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกัน และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวม สามารถนำความรู้ความเข้าใจไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน สำหรับแนวคิดของหลักสูตรบูรณาการในประเทศไทย ได้เริ่มนำมาใช้ในสถานศึกษาดังจะเห็นจากโครงสร้างหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การจัดหลักสูตรบูรณาการยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษา และครู ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบูรณาการ จึงเป็นเหตุให้ยังคงจัดการเรียนการสอนที่แยกเป็นรายวิชาเช่นเดิม แนวคิดเรื่องการบูรณาการเริ่มมีความชัดเจน และมีการจัดหลักสูตรบูรณาการในสถานศึกษา ทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษากันอย่างแพร่หลายเพิ่มขึ้น สืบเนื่องมาจากการปฏิรูปการศึกษาตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒๒ และมาตรา ๒๓^{๑๕}

มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

^{๑๕} สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒ - ๑๓.

มาตรา ๒๓ การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ให้มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย คือ เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการในลักษณะขององค์รวม

จุดเด่นของหลักสูตรบูรณาการ คือ เนื้อหามีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary) ทำให้ผู้เรียนมีขอบข่ายการเรียนรู้ที่กว้างขึ้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน และสามารถนำประโยชน์จากการเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน ข้อจำกัดของหลักสูตรบูรณาการคือ การนำหลักสูตรบูรณาการไปใช้ มีการหลอมรวมเนื้อหาในวิชาต่าง ๆ เข้ามาผสมผสานกัน ทำได้ยาก เนื่องจากผู้สอนต้องมีความเข้าใจหลักการ บูรณาการ ประกอบกับการบูรณาการต้องมีการวางแผนร่วมกัน มีการเตรียมการสอนเป็นอย่างดี และยากต่อการจัดการบริหารหลักสูตร ปัญหาที่เป็นข้อโต้แย้งของนักการศึกษาและสังคมบางกลุ่มคือ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนขาดความลุ่มลึกในองค์ความรู้ของรายวิชาต่าง ๆ

สำหรับแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรสมัยใหม่ ดังเช่น แกทเทอร์น (Glatthorn) กล่าวว่าหลักสูตรประกอบด้วยข้อมูล ๒ ส่วน คือ แผนงานสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ และการนำแผนงานไปใช้เพื่อให้เกิดผลในการปฏิบัติจริง และได้แบ่งหลักสูตรในยุคของการศึกษาตามมาตรฐาน (standard – based education) ออกเป็น ๘ ประเภท แต่ละประเภทต้องมีความสอดคล้องเชื่อมโยง (alignment) ดังนี้^{๑๖} คือ

๑. Recommended curriculum หรือ Intended curriculum เป็นหลักสูตรที่หน่วยงานองค์กรวิชาชีพ นักวิชาการ จัดทำขึ้นเพื่อเสนอแนวความคิดของหลักสูตรตามปรัชญาที่ผู้จัดทำต้องการให้เห็นเป็นแนวทางในการนำไปใช้ หลักสูตรประเภทนี้ มิได้บังคับใช้ทั้งประเทศ แต่เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นข้อเสนอแนะแก่เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ในการพัฒนาหลักสูตรของตน

๒. Written curriculum เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นในระดับรัฐหรือท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษา นำไปพัฒนาหลักสูตรของตนเอง ประกอบด้วย กรอบโครงสร้างหลักสูตร (curriculum framework) แนวการจัดขอบข่ายและลำดับการเรียนรู้ (scope and sequence) คู่มือแนะนำการใช้หลักสูตร (curriculum guides) และตัวอย่าง การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ เป็นต้น

๓. Taught curriculum เป็นหลักสูตรที่ครูจะนำไปปฏิบัติการสอนจริงในชั้นเรียน

๔. Supported curriculum หมายถึง การจัดทำ รวบรวม สื่อการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และที่อื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครูและผู้เรียน

^{๑๖} Allan A. Glatthorn. *Curriculum Leadership*. (New York : Harper Collins, 1987), P. 5-15.

๕. Tested (assessed) curriculum หมายถึง การวัดและประเมินผล การจัดทำแบบทดสอบ ทั้งระดับชาติ ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา รวมถึงแบบทดสอบระดับรายวิชาที่ครูสร้างขึ้น

๖. Learned curriculum เป็นหลักสูตรระดับล่างสุด (the bottom – line curriculum) หมายถึง มวลประสบการณ์ทุกอย่างที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จริงทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

๗. Hidden curriculum หรือ Unintended curriculum หรือหลักสูตรแฝง เป็นสิ่งที่ไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรของโรงเรียน หรือเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่โรงเรียนไม่ได้ตั้งใจจะจัดให้ เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากสิ่งที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ผู้เรียนเรียนรู้จากวัฒนธรรมในโรงเรียน หรือบรรยากาศการเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น การอบรมด้านค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้เรียน โดยครูปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี การจัดบรรยากาศในโรงเรียนให้ส่งเสริมการเรียนรู้ของคุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น

๘. Excluded curriculum หมายถึง เนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่ถูกตัดออกไปจากหลักสูตร ทั้งที่มีความตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทำให้ผู้เรียนเสียโอกาสที่จะได้เรียนรู้เนื้อหา หรือหัวข้อที่สำคัญ ดังนั้น นักการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ หรือสถานศึกษา ควรมีการตรวจสอบความสมบูรณ์ของหลักสูตร และเติมส่วนที่ขาดหายไป

พื้นฐานของหลักสูตร

หลักสูตรที่ดีควรเป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะและเจตคติที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การพัฒนาหลักสูตรเป็นงานที่มีขอบข่ายกว้างขวางและมีกระบวนการที่สลับซับซ้อน ดังนั้นหากต้องการให้หลักสูตรมีคุณภาพ นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องศึกษาข้อมูลหลายด้าน โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน รวมถึงสภาพครอบครัว ชุมชน และสังคม ข้อมูลเหล่านั้นจะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การคัดเลือกเนื้อหา ประสบการณ์เรียนรู้ และการวัดและประเมินผล

นักพัฒนาหลักสูตร ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตรไว้หลากหลายดังต่อไปนี้

Ornstein and Hunkins^{๑๗} กล่าวว่า พื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ต้องประกอบไปด้วย

๑. พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา
๒. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์
๓. พื้นฐานทางจิตวิทยา
๔. พื้นฐานทางสังคม

Henson^{๑๘} กล่าวว่า พื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ต้องประกอบไปด้วย

๑. พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา

^{๑๗} Allan C. Ornstein and Francis P. Hunkins. Curriculum Foundations, Principles and Issues. (2nd ed.) (Boston : Allyn and Bacon, 1993), P.13.

^{๑๘} Henson, Kenneth T. Curriculum Planning Integrating Multiculturalism, Constructivism, and Education Reform. (2nd ed.) (New York : McGraw-Hill, 2001) P.114.

๒. พื้นฐานทางสังคม
๓. พื้นฐานทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยี
สมิทร คุณานุกร^{๑๙} กล่าวว่า พื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ต้องประกอบไปด้วย

๑. พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา
๒. พื้นฐานทางสังคม
๓. ธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน
๔. ธรรมชาติของศาสตร์ต่าง ๆ
๕. พื้นฐานทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยี

চার্জ বাক্সী^{๒๐} กล่าวว่า พื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ต้องประกอบไปด้วย

๑. พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา
๒. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์
๓. พื้นฐานทางจิตวิทยา
๔. พื้นฐานทางสังคม
๕. พื้นฐานทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยี

সঙ্গী অত্রানন্থ^{๒๑} กล่าวว่า พื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ต้องประกอบไปด้วย

๑. พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา
๒. พื้นฐานทางจิตวิทยา
๓. พื้นฐานทางสังคม
๔. ธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน
๕. ธรรมชาติของศาสตร์ต่าง ๆ

বিষয় দিসসরে^{๒๒} กล่าวว่า พื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ต้องประกอบไปด้วย

๑. พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา
๒. พื้นฐานทางจิตวิทยา
๓. พื้นฐานทางสังคม
๔. ธรรมชาติของศาสตร์ต่าง ๆ

พื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ที่นักพัฒนาหลักสูตรทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีความคิดเห็นสอดคล้องกันมากที่สุด ได้แก่ พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา พื้นฐานทางสังคม พื้นฐานทางจิตวิทยา พื้นฐานทางธรรมชาติของศาสตร์ต่างๆ พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน และพื้นฐานทางวิทยาการและเทคโนโลยี

เนื้อหาในบทนี้ จะขอกล่าวถึงพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ๓ ด้าน คือ พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา พื้นฐานทางสังคม และพื้นฐานทางจิตวิทยา โดยมีรายละเอียดดังนี้

^{๑๙} สมิทร คุณานุกร. **หลักสูตรและการสอน**. (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๓๕.

^{๒๐} ชาร์จ บักซ์ซี่. **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา**. หน้า ๒๓.

^{๒๑} สังก์ อูทรานันท์. **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓) กรุงเทพมหานคร : มิตรสยาม, ๒๕๓๒), หน้า ๒๗.

^{๒๒} วิชัย ดิสสระ. **การพัฒนาหลักสูตรและการสอน**. (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓.

พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา

คำว่า “ปรัชญา” (philosophy) มาจากคำศัพท์ในภาษากรีกว่า “philosophia” แปลตามคำศัพท์แปลว่า love of wisdom หรือ ความรักที่มีต่อภูมิปัญญา ความหมายในเชิงวิชาการ “ปรัชญา” หมายถึง การศึกษาหาความจริงหรือแก่นแท้ของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกและจักรวาลอย่างมีระบบและระเบียบแบบแผน^{๒๓}

ในปัจจุบันพบว่ามีการนำเอา หลักความคิดของปรัชญาต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เกิดเป็นแนวคิดใหม่ เช่น ปรัชญาการเมือง ปรัชญาเศรษฐกิจ ปรัชญาสังคม และปรัชญาการศึกษา เป็นต้น

ปรัชญาการศึกษา (educational philosophy) หมายถึง อุดมการณ์ อุดมคติ ที่สามารถยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา เป็นแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษา คือ จุดมุ่งหมาย นโยบาย เนื้อหาสาระและการบริหารการศึกษา โดยอาศัยหลักปรัชญาเป็นพื้นฐานปรัชญาการศึกษา เป็นการประยุกต์ปรัชญาทั่วไปเข้ากับการศึกษา ปรัชญาการศึกษาเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา เป็นพื้นฐานในการกำหนดเป้าหมาย หลักการของหลักสูตร การเลือกสาระความรู้ การจัดการเรียนรู้ และแนวทางในการประเมินผล^{๒๔}

ปรัชญาการศึกษาที่มีผลต่อหลักสูตร มี ๕ สาขา ดังนี้

๑. ปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism)

ปรัชญาสารัตถนิยม มีแนวคิดมาจากปรัชญา ๒ กลุ่มคือ จิตนิยม (idealism) และ สัจนิยม (realism) นักปรัชญาในกลุ่มนี้เชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ดังนั้นเยาวชนในสังคมจึงควรต้องได้รับการถ่ายทอดเนื้อหาวิชา วัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนอุดมการณ์ของสังคมนั้น สถาบันการศึกษามีหน้าที่อนุรักษ์วัฒนธรรม และมีความรับผิดชอบในการถ่ายทอดหลักการและมาตรฐานของวัฒนธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานให้สังคมก้าวไปข้างหน้า

การจัดหลักสูตรตามปรัชญาสารัตถนิยม เป็นหลักสูตรแบบรายวิชา (subject curriculum) เน้นการศึกษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศาสนาและภาษาต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความเข้าใจสังคมและชีวิตในสังคม การจัดการเรียนการสอนใช้วิธีการบรรยาย อธิบาย และการฝึกฝนตามตัวอย่าง

๒. ปรัชญานิรันดรนิยม (Perennialism)

ปรัชญานิรันดรนิยม เป็นปรัชญาการศึกษาที่สะท้อนแนวคิดทางการศึกษาในยุคเริ่มแรก มีแนวคิดมาจากปรัชญาในกลุ่มสัจนิยม (realism) เน้นความรู้เกี่ยวกับหลักการที่ยั่งยืนเกี่ยวกับ ความจริง ความดี และความงาม เป็นแก่นของการศึกษามากกว่าจะเน้นเรื่องถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคม นักปรัชญาการศึกษาเหล่านี้มีความเชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถใช้เหตุผลตัดสิน แยกแยะสิ่งต่างๆได้ และเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์เหมือนกันทุกคนในสังคม จึงควรจัดการศึกษาให้ทุกคนเหมือนกัน

^{๒๓} ชำรง บัวศรี. **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา**. หน้า ๔๔.

^{๒๔} Allan C. Ornstein and Francis P. Hunkins. **Curriculum Foundations, Principles and Issues**. P.35.

การจัดหลักสูตรตามปรัชญานิรันดรนิยม เป็นหลักสูตรแบบรายวิชา เน้นวิชาที่ให้ความรู้แก่ผู้เรียน คือ คณิตศาสตร์ ไวยากรณ์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะชั้นสูง วรรณคดี และภาษา ซึ่งนอกจากจะเป็นการเรียนวิทยาการขั้นสูงแล้ว ยังเป็นวิชาที่ช่วยพัฒนาความสามารถในการหาเหตุผลด้วย ดังนั้นการเรียนการสอนเน้นการบรรยาย การท่องจำ สิ่งที่บันทึกไว้ในอดีต การเรียนรู้จะต้องส่งเสริมการใช้เหตุผลและสติปัญญา

๓. ปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

ปรัชญาพัฒนาการนิยม มีแนวคิดมาจากปรัชญากลุ่มปฏิบัตินิยม (pragmatism) ที่ถือว่าโรงเรียนเป็นเครื่องมือของสังคมที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นหลัง เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการศึกษาคือการสร้างความก้าวหน้าให้แก่ผู้เรียนมากที่สุด การศึกษาคือการที่บุคคลได้มีประสบการณ์ตรงซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การศึกษาควรเป็นกระบวนการที่จะพัฒนาบุคคลไปตลอดชีวิต เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่มีพัฒนาการทุกๆด้าน นักการศึกษาที่สนับสนุนการจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษานี้คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) วิลเลียม คิลแพทริก (William Kilpatrick) และ จอห์น ชายด์ (John Child)^{๒๕}

การจัดหลักสูตรตามปรัชญาพัฒนาการนิยม เป็นหลักสูตรกิจกรรมหรือหลักสูตรประสบการณ์ เนื้อหาวิชาในหลักสูตรเน้นการคิดแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ พิจารณาจากความต้องการของผู้เรียนและสังคม จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (child-center approach) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติ (learning by doing)

๔. ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

ปรัชญาปฏิรูปนิยม มีแนวคิดมาจากปรัชญากลุ่มปฏิบัตินิยม คล้ายปรัชญาพัฒนาการนิยม เธอดอร์ เบรเมล (Theodore Brelmel) เป็นนักการศึกษาผู้ริเริ่มแนวคิดของปรัชญาปฏิรูปนิยม ที่เชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือสำหรับเปลี่ยนแปลงสังคม ผู้เรียนเป็นสมาชิกของสังคม สามารถปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น

การจัดหลักสูตรตามปรัชญาปฏิรูปนิยม เป็นหลักสูตรที่เน้นชีวิตและสังคมเป็นหลัก เนื้อหาของหลักสูตรครอบคลุมความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคและอนาคตของสังคม การร่วมมือกันระหว่างนานาชาติ เนื้อหาสาระความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมโลกอย่างสันติ เรียนรู้ระบบของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การติดต่อสื่อสาร ระบบนิเวศและปัญหาของโลก การเรียนการสอน เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem – based learning)^{๒๖}

๕. ปรัชญาอัตถิภาวะนิยม (Existentialism)

ปรัชญาอัตถิภาวะนิยมเป็นกลุ่มแนวคิดปรัชญาใหม่ มีความเชื่อว่าธรรมชาติของคนและสภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว ทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ปรัชญานี้จึงเน้นถึงการ

^{๒๕} รวีวรรณ สุวานิช. เอกสารคำสอนรายวิชา การพัฒนาหลักสูตร. (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๘), หน้า ๖๗.

^{๒๖} Allan C. Ornstein and Francis P. Hankins. Curriculum Foundations, Principles and Issues. PP.55-56.

ดำเนินชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นการที่มนุษย์จะอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ต้องปรับตัวได้ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ยังเน้นถึงควมมีอิสระของบุคคลที่จะเลือก กำหนดชีวิตของตนเองได้

การจัดหลักสูตรตามปรัชญาอัตถิภาวะนิยม เน้นวิชามนุษยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี และปรัชญา เนื่องจากวิชาดังกล่าวสามารถทำให้มีความเข้าใจมนุษย์ลึกซึ้ง หลักสูตรจะไม่กำหนดขอบข่ายเนื้อหาที่ตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและความต้องการของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนควรจะให้อิสรภาพแก่ผู้เรียนให้มากที่สุด การสอนมีความยืดหยุ่น ชั้นเรียนจะมีหรือไม่มีก็ได้ ผู้เรียนจะสร้างระเบียบวินัยขึ้นมาปกครองตนเอง โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนตามแนวคิดปรัชญาการศึกษานี้ได้แก่ Summer Hill ของ A.S.Neil โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จ.กาญจนบุรี และแนวคิดของยูนิเซฟ (UNICEF) เกี่ยวกับโรงเรียนเพื่อนเด็ก (Child Friendly School : CFS)

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษาทั้ง ๕ สาขา เป็นแนวคิดหลักของการพัฒนาหลักสูตรได้เป็นอย่างดี ปรัชญาการศึกษาแต่ละกลุ่มย่อมมีแนวคิดและจุดเด่นที่แตกต่างกัน จึงเกิดมีการนำเอาประเด็นสำคัญของปรัชญามากกว่า ๑ ปรัชญามาสผสมผสานกันเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การผสมผสานที่ดีจะต้องมีลักษณะที่กลมกลืนสอดคล้องกัน

พื้นฐานทางสังคม

การศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดและพัฒนาความรู้ประสบการณ์ต่างๆที่มนุษย์เรียนรู้และสั่งสมไว้ให้แก่สมาชิกรุ่นหลังของสังคม สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมและค่านิยมแตกต่างกัน ข้อมูลทางวัฒนธรรมและค่านิยมที่นำมาเป็นฐานของการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ระบบของสังคม ธรรมชาติของคนในสังคม วัฒนธรรม ศาสนา และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปตามคุณลักษณะที่สังคมต้องการ ดังนั้นหลักสูตร รูปแบบการเรียนการสอน สารความรู้ สื่อ เทคนิควิธีการต่างๆที่ใช้จึงมีความแตกต่างไปตามพลวัตของสังคม

ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลก ที่เรียกว่าโลกไร้พรมแดน (borderless world) หรือ โลกาภิวัตน์ (globalization) ความเป็นสากล (internationalization) การศึกษาจึงมีบทบาทหน้าที่ต้องเตรียมความพร้อมให้แก่เยาวชนในสังคมให้มีความพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้น

อำไพ จันทรประเสริฐ^{๒๗} ได้วิเคราะห์ถึงบทบาทของการศึกษาในการสร้างคุณลักษณะของสังคมที่มีคุณภาพ ๗ ประการ คือ

๑. สังคมที่ใช้ฐานความรู้ (knowledge – based society) หมายถึง การใช้ความรู้เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความรู้ช่วยสร้างรายได้ รากฐานความรู้ที่จำเป็นในสังคมสมัยใหม่ ได้แก่ ภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ

^{๒๗} อำไพ จันทรประเสริฐ. บทบาทของการศึกษาในการสร้างคุณลักษณะของสังคมที่มีคุณภาพ.

[Online]. Available : www.Arc.dusit.ac.th, ๒๕๕๐ (เข้าถึงเมื่อ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔)

๒. สังคมแห่งภูมิปัญญา (intellectual society) สังคมคุณภาพต้องประกอบด้วยสังคมที่มีความรู้หลากหลาย แต่รู้จักใช้สหวิทยาการให้เป็นประโยชน์พร้อมรับ-แก้-ปรับเปลี่ยน อย่างมีเหตุผล คนในสังคมคุณภาพต้องใช้หลัก “ตรรกะ” มากกว่า “อัตตะ” รู้จักแสวงหาความรู้และนำมาใช้อย่างชาญฉลาดให้เหมาะสมกับตนและชุมชนท้องถิ่น

๓. สังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) สังคมคุณภาพต้องประกอบไปด้วยคนที่ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และปิติในความรู้ที่ได้รับ ใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบโดยผ่านสื่อ ที่หลากหลาย คนในสังคมมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้อันนำมาซึ่งการรับรู้และมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน

๔. สังคมแห่งความร่วมมือ (co-operative society) คนในสังคมคุณภาพต้องรับบทบาทและหน้าที่ของตน กระทำสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อสังคม ให้ความร่วมมือแก่สังคม ร่วมแรงร่วมใจสร้างสรรค์และพัฒนางานให้ก้าวหน้า ยึดหลักคุณธรรมในการทำงาน

๕. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทร (fabrics and mercy society) คนในสังคมต้องมีความรัก ความห่วงใย มีไมตรีเกื้อกูลกัน ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาสและประสบปัญหา มองโลกในแง่ดี

๖. สังคมแห่งการรู้จักสิ่งแวดล้อม (environment and maintenance society) คนในสังคมต้องตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รับรู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เน้นคุณค่าและรู้จักสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีพที่ผาสุก

๗. สังคมแห่งสันติสุข (peaceful society) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีความเจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว การแข่งขันที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ก่อให้เกิดความขัดแย้งกัน สังคมคุณภาพต้องเป็นสังคมที่รักความสงบสันติ แก้ไขปัญหาต่างๆโดยใช้หลักเหตุผลและ หลักสันติธรรม

วิชัย ตันศิริ^{๒๔} ได้สะท้อนภาพอุดมคติของสังคมไทยในอนาคตว่า ควรประกอบด้วยมิติ ๔ ประการ คือ

๑. สังคมแห่งปัญญาชน (intellectual society) เป็นสังคมที่ยกย่องนักคิด นักปราชญ์ มีบรรยากาศที่ส่งเสริมความรู้และการเรียนรู้ ผู้นำทางความคิดสามารถจัดตั้งตักศิลา (academic) หรือ วิทยาลัย (lyceum) ของตนเอง มีการแลกเปลี่ยนผลวิจัยซึ่งกันและกัน

๒. สังคมวิทยาศาสตร์ (scientific society) เป็นสังคมที่พื้นฐานการศึกษายึดกระบวนกรวิทยาศาสตร์ ซึ่งทำให้คนในสังคมเป็นคนมีเหตุผล หลักฐานข้อมูลเป็นข้อพิสูจน์สิ่งถูกผิด และมีอิทธิพลต่อแนวทางการดำเนินชีวิตของเขา

๓. สังคมแห่งความเป็นพลเมืองดี (civil society) เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมของความเป็นพลเมืองดีที่มีคุณธรรม เป็นสังคมที่ยึดกฎหมาย พลเมืองมีจิตสาธารณะ (public spirit) เอื้ออาทรเพื่อนมนุษย์ ปกป้องผลประโยชน์ของสาธารณะ

๔. สังคมแห่งนักบุกเบิกทางเศรษฐกิจ (entrepreneurial society) เป็นสังคมที่สมาชิกในสังคมมีบุคลิกภาพของการแสวงหา กล้าคิด กล้าทำ กล้าเสี่ยงต่อการบุกเบิกแนวคิดใหม่ๆ

จากสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ย่อมเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญสำหรับนักพัฒนาหลักสูตร ที่ต้องมีการจัดหลักสูตรเพื่อเตรียมคนให้สามารถเผชิญกับปัญหาและการ

^{๒๔} วิชัย ตันศิริ. โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต : แนวคิดและบทวิเคราะห์. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑-๒๓.

เปลี่ยนแปลง รูปแบบของหลักสูตรเปลี่ยนจากหลักสูตรรายวิชา มาเป็นหลักสูตรสหวิทยาการ (interdisciplinary curriculum) มีการบูรณาการความรู้ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลกเข้าด้วยกัน

อนสไตน์ (Ornstein)^{๒๙} เสนอขอบข่ายของความรู้เพื่อเป็นแนวทางการจัดหลักสูตรสหวิทยาการ สำหรับอนาคต ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ความรู้ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการแสวงหาความรู้ ได้แก่ การอ่าน การเขียน การคำนวณ การสื่อสารและการใช้คอมพิวเตอร์

๒. ความรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้

๓. ความรู้ที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๔. ความรู้ที่พัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๕. ความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้หลากหลายวิธี

๖. ความรู้ที่เตรียมบุคคลเข้าสู่โลกแห่งเทคโนโลยี

๗. ความรู้ที่เตรียมบุคคลเข้าสู่โลกของการทำงาน

๘. ความรู้ที่สามารถถ่ายโยงความรู้เดิมไปสู่ความรู้ใหม่ได้

๙. ความรู้ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑๐. ความรู้ที่สอนเกี่ยวกับบริบทของค่านิยมในสังคม

กล่าวโดยสรุปพื้นฐานทางสังคมเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาหลักสูตร เนื่องจากการศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีส่วนร่วมสร้างร่วมผลิตสมาชิกในสังคมให้มีคุณลักษณะ มีศักยภาพไปตามเป้าหมายที่สังคมวางไว้ ด้วยเหตุดังกล่าวนักพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา จึงควรต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ การจัดระบบสังคม ค่านิยม สภาพการณ์ต่างๆ รวมทั้งความคาดหวังของสังคมที่มีต่อเยาวชนซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรนั้นด้วย

พื้นฐานทางจิตวิทยา

๑. จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

จิตวิทยาเป็นพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้เพราะจิตวิทยาช่วยให้นักพัฒนาหลักสูตรมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอน จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหลายสาขา จำแนกจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้ ๖ สาขา^{๓๐} ดังนี้

๑.๑ จิตวิทยาบุคลิกภาพ (psychology of personality)

๑.๒ จิตวิทยาการเรียนรู้ (psychology of learning)

๑.๓ จิตวิทยาเกี่ยวกับความคิดหรือความรู้ความเข้าใจ (psychology of thinking or cognition)

^{๒๙} Allan C.Ornstein and Francis P. Hunkins. **Curriculum Foundations, Principles and Issues.** (2nd ed.) (Boston : Allyn and Bacon, 1993), P.160.

^{๓๐} พรรณี ช. เจนจิต. **จิตวิทยาการเรียนการสอน.** (พิมพ์ครั้งที่ ๔) (กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พริ้นท์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๘.

๑.๔ จิตวิทยาพัฒนาการ (developmental psychology)

๑.๕ จิตวิทยาว่าด้วยความแตกต่างระหว่างบุคคล (psychology of individual differences)

๑.๖ จิตวิทยาสังคม (social psychology)

๒. จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร

เนื่องจากจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามีหลายสาขา แต่ในบทนี้ จะขอกล่าวถึงจิตวิทยาสาขาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรมากที่สุด คือ จิตวิทยาพัฒนาการ และจิตวิทยาการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ จิตวิทยาพัฒนาการ

จิตวิทยาพัฒนาการ (developmental psychology) เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการในวัยต่างๆที่มีความสำคัญต่องานด้านหลักสูตรและการสอน นักจิตวิทยาพัฒนาการที่มีชื่อเสียงและนักการศึกษา นำเอาทฤษฎีมาใช้ในการจัดการศึกษามากที่สุด ได้แก่ งานพัฒนาการของ แฮวิกเฮิร์ส (Havighurst) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรูเนอร์ (Bruner) ดังจะกล่าวในลำดับต่อไป

๒.๑.๑ งานพัฒนาการ (developmental tasks)

แฮวิกเฮิร์ส (Havighurst) เป็นนักจิตวิทยาพัฒนาการที่มองเห็นว่าพัฒนาการเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษา กระบวนการของพัฒนาการในแต่ละวัย จะประกอบด้วย การเรียนรู้เกี่ยวกับงานชนิดต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่างานพัฒนาการ เป็นงานที่เกิดขึ้นในวัยต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล

แฮวิกเฮิร์ส ได้เสนองานประจำวัยของมนุษย์ในแต่ละวัย โดยอาศัยพื้นฐานทางสรีระวิทยา วัฒนธรรมและจิตวิทยา จากวัยเด็กเล็กจนถึงวัยชรา ดังนี้

วัยเด็กเล็ก-วัยเด็กตอนต้น (แรกเกิด-๖ ปี)

๑. เรียนรู้ที่จะเดิน
๒. เรียนรู้ที่จะรับประทานอาหาร
๓. เรียนรู้ที่จะพูด
๔. เรียนรู้ที่จะควบคุมการขับถ่าย
๕. เรียนรู้ที่จะมองเห็นความแตกต่างระหว่างเพศ
๖. รู้จักการทรงตัว เคลื่อนไหวได้สะดวก
๗. เริ่มมีความคิดรวบยอดง่ายๆ เกี่ยวกับความจริงทางสังคมและทางกายภาพ
๘. เรียนรู้ที่จะสร้างความผูกพันตนเองกับพ่อแม่พี่น้องตลอดจนคนอื่น ๆ
๙. เรียนรู้ที่จะมองเห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ผิด-ถูก และเริ่มพัฒนาทางจริยธรรม

วัยเด็กตอนกลาง (๖-๑๒ ปี)

๑. เรียนรู้ที่จะใช้ทักษะด้านร่างกายในการเล่น เกมต่างๆ
๒. สร้างเจตคติต่อตนเองในฐานะที่เป็นสิ่ง ที่มีชีวิต
๓. เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากันได้กับเพื่อนรุ่นเดียวกัน
๔. เรียนรู้บทบาททางสังคมที่เหมาะสมของเพศ หญิงและเพศชาย
๕. พัฒนาการคิดรวบยอดที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน

๖. พัฒนาเกี่ยวกับเรื่องศีลธรรมจรรยาและค่านิยม
๗. สามารถช่วยเหลือตนเองได้
๘. พัฒนาทางเจตคติต่อกลุ่มสังคมและต่อสถาบันต่างๆ
๙. พัฒนาทักษะพื้นฐานในการอ่าน เขียน และคำนวณ

วัยรุ่นตอนต้นและตอนปลาย (๑๒-๑๘ ปี)

๑. สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีและเหมาะสมกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันได้ ทั้งที่เป็นเพศเดียวกันและต่างเพศ
๒. สามารถแสดงบทบาททางสังคมได้เหมาะสมกับเพศของตน
๓. ยอมรับสภาพร่างกายของตนเอง สามารถปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงทั้งหลายได้เป็นอย่างดี ตลอดจนรู้จักระวังรักษาสุขภาพของตนเองได้
๔. รู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเองได้
๕. มีความมั่นใจเกี่ยวกับเรื่องการใช้จ่าย รู้จักรับผิดชอบต่อการเงิน การใช้จ่ายของตนเองได้เป็นอย่างดี
๖. มีการคบเพื่อนต่างเพศ
๗. มีการเลือกและเตรียมตัวเพื่ออาชีพ
๘. มีการเตรียมตัวเพื่อการแต่งงานและการมีครอบครัว
๙. เริ่มเตรียมตัวที่จะเป็นพลเมืองดี โดยการหาทักษะในการใช้ภาษา การสื่อความหมาย การหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น กฎหมาย รัฐบาล เศรษฐกิจ และสังคม
๑๐. มีความต้องการและรู้จักพัฒนาตนเองให้มีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม

๑๑. มีความรู้สึกและเข้าใจในเรื่องค่านิยม ตลอดจนรู้จักตัดสินใจเลือกเอาค่านิยม และมาตรฐานที่ตนควรยึดถือเป็นหลักเป็นแนวทางในชีวิต

วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (๑๘-๓๕ ปี)

๑. มีการเลือกคู่ครอง
๒. เรียนรู้ที่จะมีชีวิตร่วมกับคู่แต่งงาน
๓. เริ่มต้นสร้างครอบครัว
๔. รู้จักการอบรมเลี้ยงลูก
๕. รู้จักจัดการภารกิจในครอบครัว
๖. เริ่มต้นประกอบอาชีพ
๗. รู้จักหน้าที่ของพลเมืองดี
๘. สามารถหากกลุ่มสังคมที่เป็นพวกเดียวกันได้

วัยกลางคน (๓๕-๖๐ ปี)

๑. บรรลุวัยผู้ใหญ่ การเป็นพลเมืองดี ตลอดจนการมีความรับผิดชอบต่อสังคม
๒. สร้างหลักฐาน ฐานะเศรษฐกิจเพื่อความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว
๓. การช่วยเหลือวัยรุ่นให้มีความรับผิดชอบเพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่มีความสุข
๔. รู้จักการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

๕. สามารถที่จะปรับตัวและทำความเข้าใจชีวิตของตนเองได้
๖. เรียนรู้ที่จะยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย
๗. รู้จักปรับตัวให้เข้าได้กับพ่อแม่ที่สูงอายุ

วัยชรา (๖๐ ปีขึ้นไป)

๑. สามารถปรับตัวได้กับสภาพร่างกายที่เสื่อมถอยลง
๒. ปรับตัวได้กับการที่ต้องเกษียณอายุ ตลอดจนเงินเดือนที่ลดลง
๓. ปรับตัวได้กับการตายจากของคู่ครอง
๔. สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพกับคนในวัยเดียวกันได้

๒.๑.๒ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ เพียเจต์ (Piaget's theory of intellectual development)

เพียเจต์ (Piaget) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านกระบวนการคิดของเด็ก โดยกล่าวว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะมีพัฒนาการไปตามวัยต่างๆ เป็นลำดับขั้น ดังนั้นพัฒนาการเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรที่จะเร่งรัดเด็กให้ข้ามจากพัฒนาการขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง เพราะจะทำให้เกิดผลเสียต่อการเรียนรู้ของเด็ก แต่การจัดประสบการณ์เพื่อการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงที่เด็กกำลังพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่า สามารถทำให้เด็กพัฒนาการไปได้อย่างรวดเร็ว เพียเจต์กล่าวว่าจากวัยทารกจนถึงวัยผู้ใหญ่ เด็กจะค่อยๆ พยายามปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว โดยจะเก็บรวบรวมเอาความคิดต่างๆ ที่ได้จากสิ่งแวดล้อมมาประมวลเป็นระบบ กระบวนการรวบรวมความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนสำคัญ ทำให้เกิดการพัฒนาการทางสติปัญญาในตัวเด็ก สิ่งที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสติปัญญา คือ วุฒิภาวะ (maturation) กระบวนการทางสติปัญญา จะมีลักษณะดังนี้

๑) การซึมซับหรือการดูดซึม (assimilation) เป็นกระบวนการทางสมองในการรับประสบการณ์และข้อมูลต่างๆ เข้ามาสะสมไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

๒) การปรับเปลี่ยน (accommodation) เป็นกระบวนการทางสมองในการปรับประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ ให้เข้ากันเป็นระบบเครือข่ายทางปัญญา จนเกิดโครงสร้างทางปัญญาใหม่ (schema/structure)

๓) ความสมดุล (equilibration) เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานความคิดใหม่ให้กลมกลืนเข้าได้กับความคิดเก่าหรือประสบการณ์เดิม การที่มนุษย์มีการปรับเปลี่ยนและทำให้อยู่ในสภาพที่สมดุลเช่นนี้ จะนำไปสู่พัฒนาการทางสติปัญญาและการเปลี่ยนแปลงนี้จะนำไปสู่วุฒิภาวะ

๔) ความสามารถทางสมองในการแก้ปัญหา (operation) เป็นหัวใจสำคัญของพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ เป็นสภาพที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถทางสมองที่คิดแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เช่น สามารถคิดกลับระหว่างจุดสุดท้ายกับจุดเริ่มต้นได้

เพียเจต์แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลไปตามวัยต่างๆ เป็นลำดับขั้นดังนี้

๑) ขั้นรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส (sensor motor stage) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงแรกเกิดถึงอายุ ๒ ปี พฤติกรรมของเด็กในวัยนี้ขึ้นอยู่กับการเล่นไหวเป็นส่วนใหญ่ เป็นการแสดงให้เห็นว่ามีสติปัญญาด้วยการกระทำ ลักษณะเด่นของพัฒนาการในวัยนี้คือ ระยะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (egocentricity) ยังไม่สามารถเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น

๒) ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด (preoperational stage) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ ๒-๗ ปี ความคิดของเด็กวัยนี้ยังขึ้นอยู่กับความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถที่จะใช้เหตุผลการคิดแก้ปัญหาอย่างลึกซึ้งหรือคิดแบบย้อนกลับได้ แต่สามารถเรียนรู้และใช้สัญลักษณ์ได้ ลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้คือ พัฒนาการทางภาษา ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิด เลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ที่อยู่รอบข้าง

๓) ขั้นการคิดแบบรูปธรรม (concrete operational stage) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ ๗ - ๑๑ ปี เป็นขั้นที่การคิดของเด็กไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกจากรูปร่างเท่านั้น เด็กสามารถสร้างภาพในใจให้สมมติอย่างมีเหตุผล รู้จักการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งต่างๆที่เป็นรูปธรรม สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของส่วนย่อยกับส่วนรวม ลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้คือ ความสามารถในการคิดย้อนกลับ มีความเข้าใจเกี่ยวกับการแบ่งหมู่และจัดหมู่ โดยมีเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลัก

๔) ขั้นการคิดแบบนามธรรม (formal operational stage) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ ๑๑-๑๕ ปี วัยนี้เด็กจะมีพัฒนาการทางด้านความรู้ความเข้าใจถึงระดับสูงสุด มีความสามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผลกับปัญหาทุกชนิด สามารถแก้ปัญหาอย่างมีระบบระเบียบ เริ่มมีความคิดแบบผู้ใหญ่ คิดหาเหตุผลนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ มีความสามารถคิดแบบตั้งสมมุติฐานขึ้นมาแล้วหาข้อสรุป มีความพอใจที่จะคิดถึงสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมได้

๒.๑.๓ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรูเนอร์ (Bruner's cognitive development)

ทฤษฎีพัฒนาการของบรูเนอร์ เป็นทฤษฎีที่คู่ขนานกับทฤษฎีพัฒนาการของเพียเจต์ โดยที่บรูเนอร์ศึกษาค้นคว้าโดยยึดขั้นพัฒนาการของเพียเจต์เป็นหลัก บรูเนอร์กล่าวว่าทุกคนจะมีพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจโดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า acting imaging และ symbolizing เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต บรูเนอร์เสนอว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของคนประกอบด้วย ๓ ลักษณะ คือ

๑) ขั้นการเรียนรู้ด้วยการกระทำ (enactive representation) เป็นพัฒนาการในช่วงแรกเกิดถึง ๒ ปี เป็นช่วงที่เด็กแสดงให้เห็นถึงควมมีสติปัญญาด้วยการกระทำจากประสาทสัมผัส การกระทำด้วยวิธีนี้ยังดำเนินต่อไปเรื่อยๆ เป็นลักษณะของการถ่ายทอดประสบการณ์ด้วยการกระทำซึ่งดำเนินไปตลอดชีวิต มิได้หยุดอยู่เพียงในช่วงอายุใดอายุหนึ่ง ดังนั้นบรูเนอร์จึงมิได้แบ่งพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจให้หยุดเพียงในระยะเวลาแรกของชีวิตเท่านั้น พัฒนาการเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง คนจะนำมาใช้ในช่วงใดของชีวิตก็ได้ ขั้นนี้เทียบเคียงได้กับขั้น การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสของเพียเจต์

๒) ขั้นการเรียนรู้ด้วยการมองดู (iconic representation) พัฒนาการทางความคิดในขั้นนี้อยู่ที่การมองเห็นและการใช้ประสาทสัมผัส เด็กสามารถถ่ายทอดประสบการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆด้วยการมีภาพแทนในใจ ซึ่งการเกิดภาพแทนในใจแสดงให้เห็นว่าเด็กมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นตามอายุ ขั้นนี้เทียบเคียงได้กับขั้นการคิดแบบรูปธรรมของเพียเจต์

๓) ขั้นการเรียนรู้โดยการใช้สื่อความหมายทางสัญลักษณ์ (symbolic representation) เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆโดยการใช้สัญลักษณ์หรือภาษา เป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางความรู้ความเข้าใจ เด็กสามารถคิดหาเหตุผล และเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ ขั้นนี้เทียบเคียงได้กับขั้นการคิดแบบนามธรรมของเพียเจต์

๒.๒ จิตวิทยาการเรียนรู้ (psychology of learning)

จิตวิทยาการเรียนรู้เป็นจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้แบ่งเป็น ๓ กลุ่มดังนี้

๒.๒.๑ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (behaviorism หรือ stimulus response associationism)

จิตวิทยาการเรียนรู้กลุ่มนี้มีแนวความคิดว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นเนื่องจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (stimulus) และการตอบสนอง (response) นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้เน้นที่การศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ที่สามารถสังเกตเห็นได้เป็นหลัก โดยมีความเชื่อว่าปัจจัยหลักที่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์นั้นมาจากสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อม ทฤษฎีการเรียนรู้ที่สำคัญของนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีหลายทฤษฎี ดังจะขอยกตัวอย่างทฤษฎีที่มีชื่อเสียง ๔ ทฤษฎีดังนี้

๑) ทฤษฎีการวางเงื่อนไข (conditioning theory) ของพาฟลอฟ (Pavlov)

การศึกษาของพาฟลอฟ สรุปว่า การเรียนรู้ของสิ่งที่มีชีวิตเกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไข (conditional stimulus) การเรียนรู้เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

๒) ทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike's classical connectionism)

ธอร์นไดค์ มีความเชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ซึ่งมีหลายรูปแบบ บุคคลจะมีการลองผิดลองถูก ปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆจนกว่าจะพบรูปแบบการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว บุคคลก็จะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียว และจะใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อยๆ ธอร์นไดค์ เน้นว่าสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ คือการเสริมแรง (reinforcement) ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง (S-R)

๓) ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของวัตสัน (Watson)

การทดลองของวัตสันสรุปเป็นกฎการเรียนรู้ได้ว่า พฤติกรรมเป็นสิ่งที่สามารถควบคุมให้เกิดขึ้นได้ โดยการควบคุมสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขให้สัมพันธ์กับสิ่งเร้าตามธรรมชาติ การเรียนรู้จะคงทนถาวรหากมีการให้สิ่งเร้าที่สัมพันธ์กันนั้นควบคู่กันไปอย่างสม่ำเสมอ เมื่อสามารถ ทำให้เกิดพฤติกรรมใดๆได้ก็สามารถลดพฤติกรรมนั้นให้หายไป

๔) ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของสกินเนอร์ (operant conditioning)

การศึกษาของสกินเนอร์ (Skinner) สรุปเป็นกฎแห่งการเรียนรู้ได้ว่า การกระทำใด ๆ ถ้าได้รับการเสริมแรง ย่อมมีแนวโน้มที่จะเกิดการกระทำนั้นอีก ส่วนการกระทำที่ไม่มีการเสริมแรง การกระทำนั้นมีแนวโน้มจะลดลงและหายไปในที่สุด การเรียนรู้ตามแนวคิดของสกินเนอร์มี ๒ ประเภทคือ การเรียนรู้ที่เกิดจากสิ่งเร้าจากภายนอกมากระตุ้น เรียกว่า classical conditioning และการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องเป็นผู้กระทำเอง ไม่ต้องรอให้สิ่งเร้าจากภายนอกมากระตุ้น เรียกว่า operant conditioning

๒.๒.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม (cognitivism)

กลุ่มพุทธินิยม หรือกลุ่มความรู้ความเข้าใจ เป็นกลุ่มที่เน้นกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในของสมอง นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่ใช่เป็นเรื่องของพฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพียงเท่านั้น การเรียนรู้ของมนุษย์มีความสลับซับซ้อนเพราะการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสม

ข้อมูล การสร้างความหมายและการดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำและการแก้ปัญหาต่างๆ ทฤษฎีที่สำคัญในกลุ่มนี้ มีดังนี้

๑) ทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt theory)

นักจิตวิทยาที่สำคัญเช่น โคห์เลอร์ (Kohler) คอฟฟ์กา (Koffka) และเลวิน (Lewin) แนวคิดที่สำคัญของทฤษฎีเกสตัลท์ คือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดซึ่งเป็นกระบวนการภายในตัวของมนุษย์ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ ๒ ลักษณะคือ การรับรู้ (perception) และการหยั่งเห็น (insight)

๒) ทฤษฎีสนาม (Field theory) ของเคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin)

แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีสนามของเลวิน สรุปได้ว่าการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์จะออกมาในลักษณะที่เป็นแรงซึ่งมีพลังและมีทิศทาง สิ่งใดที่อยู่ในความสนใจและความต้องการจะมีพลังเป็นบวก สิ่งใดที่อยู่นอกเหนือความสนใจจะมีพลังเป็นลบ ในการทำความเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และในเวลาใดเวลาหนึ่ง เราจะต้องรู้ทุกๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนๆ นั้นเพราะจะแสดงพฤติกรรมตามสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ตามสิ่งที่ตนรับรู้

๓) ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย (A theory of meaningful verbal learning) ของ เดวิด ออซูเบล (David Ausubel)

ออซูเบล มีแนวความคิดว่า การจะเรียนรู้จะมีความหมายแก่ผู้เรียน หากการเรียนรู้นั้นสามารถเชื่อมโยงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รู้มาก่อน การเสนอความคิดรวบยอด (concept) ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้แก่ผู้เรียนก่อนการสอนเนื้อหาสาระนั้นๆ จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระนั้นอย่างมีความหมาย

๒.๒.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism)

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ ความเป็นปัจเจกบุคคล มองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการและมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตน นักจิตวิทยาคนสำคัญเช่น มาสโลว์ (Maslow) โรเจอร์ส (Rogers) และเนล (Neil) เป็นต้น ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยมที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ของมาสโลว์

มาสโลว์ มีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จะให้ตนเองได้บรรลุถึงศักยภาพแห่งตน การที่มนุษย์จะพัฒนาให้ตนเองได้บรรลุถึงศักยภาพแห่งตนเองได้นั้น จำเป็นต้องสามารถสนองต่อความต้องการในระดับต้นเสียก่อน ด้วยเหตุนี้ มาสโลว์จึงได้เสนอแนวคิดของการจัดลำดับ ชั้นของความต้องการ (hierarchy of needs) ๕ ชั้น ดังนี้

๑) ความต้องการทางกายภาพ (physiological needs)

๒) ความต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง (safety and security)

๓) ความต้องการความรักและความเป็นพวกเดียวกัน (love and belongingness needs)

๔) ความต้องการการรู้จักคุณค่าของตนเอง (need for self - esteem)

๕) ความต้องการการบรรลุถึงศักยภาพแห่งตน (need for self actualization)

กล่าวโดยสรุป ความรู้ด้านจิตวิทยาเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรและจัดแนวทางการเรียนการสอน นักพัฒนาหลักสูตรควรนำเอาแนวคิดทฤษฎีต่างๆของนักจิตวิทยาพัฒนาการ และจิตวิทยาการเรียนรู้ มาผสมผสานกันเพื่อให้การออกแบบหลักสูตรมีความเหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับ สอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาตรงตามความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด

ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรของนักการศึกษา มีแนวคิดที่แตกต่างกัน คือ หลักสูตรคือ รายวิชาหรือเนื้อหาที่ใช้สอน หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน หลักสูตร คือ แผนหรือโครงการ ซึ่งกำหนดในการจัดการศึกษา และหลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอน ที่จัดให้กับผู้เรียน

หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษาทุกระดับ เพราะเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา ดังนั้นการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในหลักสูตร จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งด้านสติปัญญา ทักษะ และเจตคติ

กล่าวโดยสรุปหลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ที่ได้วางแผนไว้อย่างมีระบบ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติที่พึงประสงค์

องค์ประกอบของหลักสูตร มี ๔ ส่วน คือ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา วิธีการจัดการ และการประเมินผล แต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กัน หลักสูตรไม่สมบูรณ์ ถ้าขาดองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งไป

ประเภทของหลักสูตร มีความหลากหลาย โดยแบ่งเป็น ๗ ประเภท ได้แก่ หลักสูตรรายวิชา หลักสูตรสัมพันธ์วิชา หลักสูตรสหสัมพันธ์ หลักสูตรกิจกรรม หรือ หลักสูตรประสบการณ์ หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม หลักสูตรแกน และหลักสูตรบูรณาการ

พื้นฐานของหลักสูตรที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา พื้นฐานทางสังคม และพื้นฐานของจิตวิทยา

ปรัชญาการศึกษาที่มีผลต่อหลักสูตร ได้แก่ ปรัชญาสารัตถนิยม ปรัชญานิรันดรนิยม ปรัชญาพัฒนาการนิยม ปรัชญาปฏิรูปนิยม และปรัชญาอัตถิภาวนิยม

พื้นฐานทางสังคม เป็นข้อมูลพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร เนื่องจากสภาพและบริบทของสังคมแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ข้อมูลพื้นฐานทางสังคม จะมีส่วนในการกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตรในสถานศึกษาแต่ละแห่ง

จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร คือ จิตวิทยาพัฒนาการ ได้แก่ งานพัฒนาการของแอสเพนเจอร์ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรุนเนอร์ และจิตวิทยาการเรียนรู้ ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม และทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม

เอกสารอ้างอิงบทที่ ๑

- กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.
- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. **การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : อีสันเพรส, ๒๕๓๙.
- ดวงเดือน เทศวานิช. **หลักสูตรและการจัดการประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๓๕.
- ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. **หลักการและแนวโน้มนำในการพัฒนาหลักสูตร. ในประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีการสอน**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.
- ธำรง บัวศรี. **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๒.
- พรธณี ช. เจนจิต. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๔) กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พริ้นท์, ๒๕๓๘.
- ภิญโญ สาธร. **หลักบริหารการศึกษา**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓) กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.
- รวีวรรณ สุวานิช. **เอกสารคำสอนรายวิชา การพัฒนาหลักสูตร**. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๘.
- วิชัย ดิสสระ. **การพัฒนาหลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕.
- วิชัย ต้นศิริ. **โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต : แนวคิดและบทวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- สงัด อุทรานันท์. **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓) กรุงเทพมหานคร : มิตรสยาม, ๒๕๓๒.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน), **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๒.
- สุจรีต เพียรชอบ. **การพัฒนาหลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
- สุนา ระบอบ. **หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๐.
- สมิตร คุณานุกร. **หลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๑๘.
- อำไพ จันทระประเสริฐ. **บทบาทของการศึกษาในการสร้างคุณลักษณะของสังคมที่มีคุณภาพ**, [Online]. Available : [www. Arc.dusit.ac.th](http://www.Arc.dusit.ac.th) (๒๕๕๐)
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ข้อคิดเรื่องหลักสูตร**. ใน **คู่มือนิเทศการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูพระนคร, ๒๕๑๘.
- Allan A. Glatthorn. **Curriculum Leadership**. New York : Harper Collins, 1987.
- Allan C. Ornstein and Francis P. Hunkins. **Curriculum Foundations, Principles and Issues**. (2nd ed.) Boston : Allyn and Bacon, 1993.

Bobbit, Franklin. **The Curriculum.** Boston : Houghton Mifflin, 1918.

Doll, Ronald C. **Curriculum Improvement : Decision Making and Process.** Boston : Allyn and Bacon, 1989.

Henson, Kenneth T. **Curriculum Planning Integrating Multiculturalism, Constructivism, and Education Reform.** (2nd ed.) New York : McGraw-Hill, 2001.

Peter F. Oliva. **Developing the Curriculum.** (5th ed.) New York : Longman., 2001.

Ragan, William B. **Modern Elementary Curriculum.** New York : Holt Rineheart and Winston, 1966.

Tanner, Danied & Tanner, Laurel N. **Development : Theory into Practice.** (2nd ed.) New York : Macmillan, 1980.

Trump, Lloyd J. and Miller, Delmas E. **Secondary School Curriculum Improvement : Proposal and Procedures.** Boston : Allyn and Bacon., 1968.